

شورای عالی حوزه ی علمیه خراسان
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مقاله تحقیق پایانی سطح ۲ (کارشناسی)
مدرسه علمیه زهرا ی اطهر (سلام الله علیها)
شهرستان مشهد

گناه و راه درمان آن از دیدگاه امام سجاد (علیه السلام) با
رویکرد صحیفه سجادیه

استاد راهنما :

سرکار خانم آشفته

استاد داور :

سرکار خانم مرادی

محقق :

الهام نوخاسته

تاریخ دفاع:

۱۳۹۴/۰۷/۰۸

پاییز ۱۳۹۴

چکیده :

این پژوهش با عنوان گناه و راه درمان آن از دیدگاه امام سجاده با رویکرد صحیفه سجاده با هدف شناخت گناه و راه درمان آن نوشته شده است. در این تحقیق زمینه های انجام گناه و آثار و راه درمانش را به زبانی ساده و روان و با توجه به سخنان امام سجاده توضیح داده شده تا همه افراد بتوانند شناخت مختصری نسبت به آثار سوء و عواقب گناه پیدا کنند.

در این پژوهش ابتدا اشاره مختصری به زندگی امام سجاده و صحیفه کرده و سپس به ارائه توضیحی در رابطه با گناه پرداخته و واژگان مترادف گناه را که در صحیفه به آن ها اشاره شده است را مورد بررسی قرار داده است. و بعد از آن زمینه های انجام گناه و آثار سوء گناه را مورد ملاحظه قرار داده و در آخر هم راه درمان گناه را که همان توبه و پشیمانی از انجام آن می باشد مورد بررسی قرار داده است.

کلید واژه ها: امام سجاده - صحیفه سجاده - گناه - توبه

مقدمه :

با توجه به این که همه ی انسان ها یک هدف را در پی دارند و آن رسیدن به سعادت و خوش بختی و تقرب به خداوند می باشد و برای رسیدن به این هدف راهی به جز تزکیه و تهذیب نفس وجود ندارد. و این راه از طریق کسب فضایل و مکارم اخلاق و دوری از رذایل به دست می آید و ما زمانی می توانیم به این فضایل اخلاقی برسیم که گناه و عوامل و آثار شوم آن را بشناسیم و با آن به مبارزه برخیزیم در غیر این صورت نفس اماره بر ما غالب می شود و انسان را از مسیر حق منحرف می کند؛ و تخلف از این مسیر، گناه و معصیت نام دارد و باعث می شود در روح و روان انسان اثر سوء بگذارد به همین دلیل شناساندن و شناختن این مرض و راه علاج و درمان آن برای همه ضروری می باشد، لذا بر آن شدم تا گامی در این راستا بردارم و مباحثی را در این زمینه از کتب مختلف جمع آوری کنم و در قالب پژوهشی ارائه دهم .

سیری در زندگی امام سجاد !:

وجود مقدس امام سجاد ! بنا بر مشهور روایات، در روز پنج شنبه برابر با پنجم ماه با عظمت شعبان در سال سی و هشت هجری، در شهر مدینه از پدری با کرامت همچون حضرت سید الشهدا ! و مادری با عظمت به نام سلافه که امیر المومنین ! وی را مریم نامید، متولد شد ^۱. امام در اوان کودکی زیر سایه جد بزرگوارشان حضرت امیر المومنین ! و در معرض تشعشع انوار روحانی آن بزرگوار بوده ^۲. اما آن مدت که امام زیر سایه جد بزرگوار خود به سر می بردند بسیار کوتاه بود؛ به طوری که مورخان آن را به دو سال محدود کرده اند. و بعد از شهادت حضرت علی از جمله کسانی که عهده دار تربیت امام سجاد ! بودند عموی بزرگوارشان امام حسن ! سرور جوانان اهل بهشت، و ریحانه رسول خدا ! و سبط اکبر و پدر بزرگوارشان سرور آزادگان، سید الشهدا امام حسین ! بودند که تمام ارزش ها و تواناییهای ارزنده خود را در قالب وجود ایشان ریخت بنابراین امام سجاد ! به حکم تربیت و کمالی که داشت نمونه اعلاهی هر نوع افتخاری از کمالات ارزنده وارزش های اخلاقی از جمله اخلاص در عمل ، توجه به زندگی و تربیت مردم، و ایثار و بخشش امام می باشند ^۳. پس از شهادت امام حسین ! در محرم سال ۶۱ هجری منصب امامت به علی بن الحسین منتقل گردید و شیعه افتخار یافت که پس از علی بن ابیطالب و حسن بن علی و حسین بن علی زمام رهبری جامعه را سید ساجدان امام سجاد ! به دست گیرد، امام سجاد ! در روزگار امامت خویش با زمامداران ستمگری از جمله یزید، عبدالله بن زبیر، مروان بن حکم، عبدالملک بن مروان، ولید بن عبد الملک مواجه بود که هر یک مدتی بر جامعه ی مسلمانان فرمانروایی کردند ^۴. امام چهارم ! مبارزه با دشمن را در قالب یک سلسله برنامه های ارشادی و فرهنگی و تربیتی و مبارزات غیر مستقیم را آغاز کرد و بدون آن که حساسیت حکومت را بر انگیزد فعالیت هایی انجام داد که مهمترین آن ها را می توان در چند بخش آورد. ۱- زنده نگه داشتن یاد و خاطره عاشورا ۲- پند و ارشاد امت ۳- تبیین معارف در قالب دعا ۴- برخورد و مبارزه با علمای درباری ۵ - نشر احکام تربیتی و اخلاق ۶- دستگیری از درماندگان ^۵. امام زین العابدین ۳۵ ! سال بعد از شهادت پدر بزرگوارشان زندگی نمودند و شیعیان را

^۱ - حسین انصاریان، تفسیر و شرح صحیفه سجادیه، انتشارات دار العرفان، قم، ۱۳۸۶ ج ۱، ص ۲۵

^۲ - سید منذر حکیم با همکاری وسام بغدادی، پیشوایان هدایت، مترجم کاظم حاتمی طبری، مجمع جهانی اهل بیت، قم، ۱۳۸۵، ص ۵۱

^۳ - باقر شریف قرشی، تحلیلی از زندگانی امام سجاد ، مترجم محمد رضا عطایی، آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۷۰-۶۷

^۴ - سید محسن خرازی، زندگی نامه چهارده معصوم ، مسجد مقدس جمکران، قم، ۱۳۸۶، ص ۲۶۶

^۵ - مرکز فعالیت و پژوهش های قرآنی دانشگاه آزاد، شرح زندگانی امام زین العابدین علی بن الحسین ، چاپ دانشگاه آزاد اسلامی، ص ۲۶

رهبری کردند و سر انجام در اوّل سال ۹۵ هجری به علت سمی که به دستور ولید با سعایت برادرش هشام به آن حضرت دادند به شهادت رسیدند و آن حضرت را در بقیع دفن نمودند. کتابی که دعا‌های امام در آن جمع آوری شده است صحیفه سجادیه می باشد که به صحیفه کامله شهرت یافته است. و ابن شهر آشوب در معالم العلماء از آن به زبور آل محمد و انجیل اهل بیت نام می برد.^۱ و اخت القرآن نیز نامیده اند؛ علت نامیدن آن به کامله آن است که نسخه کوچکتری از این نسخه نزد زیدیه موجود است که نسخه شیعه امامیه در مقایسه با آن بزرگتر و کاملتر است و علت نامگذاری به زبور و انجیل این است که زبور کتاب حضرت داوود بوده و محتوای آن غالباً دعا و مناجات است و چون صحیفه نیز کتاب دعا و مناجات است از آن به زبور آل محمد یاد می کنند. انجیل نیز کتاب حضرت عیسی است که موعظه های حضرت مسیح را در بر دارد؛ صحیفه سجادیه نیز به علت دارا بودن مواعظ موثر در لایه های دعاها، انجیل اهل بیت نام گرفته است.^۲ صحیفه سجادیه شامل ۱۹ باب است که هر باب آن به چند بخش تقسیم می گردد که ۱۹ باب آن عبارت است از: ۱- توحید ۲- نبوت ۳- امامت ۴- معاد ۵- اسلام و احکام آن ۶- ملائکه و فرشتگان ۷- طاعت و بندگی ۸- اخلاق ۹- ذکر و دعا ۱۰- سیاست ۱۱- اقتصاد ۱۲- انسان شناسی ۱۳- علم هستی و وجود ۱۴- اجتماع و آداب معاشرت ۱۵- علم و دانش ۱۶- ایام و اوقات ۱۷- مسائل تاریخی ۱۸- صحت و تندرستی ۱۹- جهاد و مسائل نظامی^۳

گناه و واژگان مترادف گناه:

گناه به معنای جرم و خطا و نافرمانی و مانند آن می باشد.^۴ و در صحیفه سجادیه با واژگانی از قبیل ذنب، اثم، خطا، سوء و عصیان یاد شده است که همگی به معنای جرم و خطا و معصیت می باشد. بی گمان هر معلولی، علتی دارد؛ یعنی بدون فراهم شدن زمینه تحققش، پدید نمی آید. این سخن، درباره ی ارتکاب گناه نیز درست است و از این رو، با شناخت علل ارتکاب گناه، در پی خشکاندن ریشه های آن باید بر آمد. عوامل گناه را چنین می توان بر شمرد: ۱- چیرگی حسد که از جمله بیماری هایی است که بلای جان امت ها شده است و در چهره ی رقابت خانوادگی و چشم و هم چشمی و فخر فروشی به ارزش های دینی ضربه ی شدید زده و عاطفه ی انسانی را نابود کرده

^۱ - آقا بزرگ طهرانی، الذریعه الی تصانیف الشیعه، بیروت، بی تا، ج ۱۳، ص ۳۴۵

^۲ - محمد علی مجد فقیهی، آشنایی با صحیفه سجادیه، مرکز جهانی علوم اسلامی، قم، ۱۳۸۵، ص ۲۱.

^۳ - احمد باقریان، آشنایی با صحیفه سجادیه، انتشارات زائر، قم، ۱۳۸۲، ص ۶۱

^۴ - گروه اخلاق و عرفان، گناه و توبه (پرسش و پاسخ دانشجویی)، چاپ و نظارت نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری،

است^۱ و انگیزه های آن عبارت است از:

۱-۱- خباثت درونی و بخل ذاتی نسبت به بندگان خدا، ۱-۲- عداوت و دشمنی، ۱-۳- تعزز، ۱-۴-

ترس از نرسیدن به مقصود، ۱-۵ - حب ریاست و حب مال و جاه و ... می باشد.

۲- هواپرستی:

که منشا تمام اعمال و حرکات و گفتار انسان می باشد. اگر نفس اصلاح شود، دنیا و آخرت انسان اصلاح می شود و اگر به فساد کشیده شود بی قید و شرط باشد و مطابق خواسته ی دل قرار گیرد دیگر قانون خدا و وجدان را به رسمیت نمی شناسد.^۲

۳- دنیا پرستی:

یکی از مسائل مهمی که هر مسلمانی باید خوب آن را بفهمد مسأله دنیا پرستی و شناخت حقیقت دنیا است و این از مسائلی است که در آن گروههای مختلفی از صاحبان ادیان به گمراهی افتاده و لغزیده اند .

۴- عجب:

عجب در لغت به معنی از خود راضی بودن است^۳؛ و مفاسد آن عبارت است از: ۱- عجب مانع ترقی و کمال بشر است. ۲- عجب عامل ناراحتی مردم می شود. ۳- عجب عامل هلاکت و نابودی است. ۴- عجب باعث غلبه ی شیطان بر انسان می شود.

۵ - تکبر:

کبر و تکبر به معنای خود را بزرگ پنداشتن و خود را برتر از دیگران دانستن است^۴ و این نیز عاملی برای انجام گناهان بزرگ می باشد. علاوه بر مواردی که ذکر شد عواملی نیز وجود دارد که باعث تشدید گناهان می شود از جمله: ۱ - خوشحالی هنگام گناه ۲- کوچک شمردن گناه ۳- اصرار بر گناه ۴- مغرور شدن به مهلت و ستر الهی.

۱ - حسین انصاریان، ج ۸، ص ۳۱۳

۲ - ناصر مکارم شیرازی، مشکات هدایت، امام علی بن ابیطالب، قم، ۱۳۸۷، ص ۹۰

۳ - محمد محمدی گیلانی، درسهای اخلاق ۶، سایه، تهران، ۱۳۸۵، ص ۳۴۵

۴ - حسین بن محمدراغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه حسین خداپرست، نوید اسلام، قم، ۱۳۸۷، ص ۶۶۵

از مسلمات دین و علم و تجربه است که کردار انسان خواه نیک و بد دارای پی آمد و نتیجه در دنیا و آخرت است و همچون بذری است که در مزرعه ی جهان کاشته می شود، اگر بذر گل بود نتیجه اش گل است و اگر بذر خار باشد نتیجه اش خار است بی گمان دست زدن به گناهان، نیز پی آمدهایی دارد که شایسته است انسان برای جلوگیری از آنها، روح پاکش را به گناه آلوده نسازد. برخی از این آثار عبارتند از: ۱- گریز از حق و تباهی ایمان ۲- ناامیدی و یأس ۳- تاریکی و قساوت قلب ۴- زوال محبت الهی ۵- ابتلا به مصیبت ها، امراض و سختی ها ۶- زوال نعمت ۷- سلب آرامش روحی ۸- کوتاهی عمر ۹- حبط اعمال ۱۰- از میان رفتن شرم و حیا ۱۱- ارتکاب به گناهان دیگر ۱۲- تسلط نفس اماره و شیطان ۱۳- عدم استجاب دعا ۱۴- نباریدن باران. برای این که انسان ها دچار چنین پی آمدهایی نشوند باید از عواملی که باعث انجام گناه می شوند دوری کنند و راههایی که باعث جلوگیری از گناه می شوند را به خوبی بشناسند و در زندگی خود به کار گیرند در این پژوهش به تعدادی از این راهها اشاره می کنیم .

۱- باور به حضور خداوند:

باور مندی انسان به حضور خداوند در سراسر زندگی اش، در بازدارندگی او از گناهان بسیار تأثیر می گذارد. قرآن کریم می فرماید: (أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ) ؛ آیا انسان نمی داند که خداوند همه ی اعمالش را می بیند.

امام زین العابدین ! می فرمایند:

«الهی: مَا أَلَدَّ خَوَاطِرَ الْإِلَهَامِ بِذِكْرِكَ عَلَى الْقُلُوبِ، وَ مَا أَحْلَى الْمَسِيرَ إِلَيْكَ بِالْأَوْهَامِ فِي مَسَالِكِ الْغُيُوبِ»^۱.

الهی: چه لذت بخش است گذر نام و یاد تو بر دلها و چه شیرین است رهپیمودن به سوی تو با وهم ها در راه ها و گذرگاه های غیبها.

۲- خود شناسی:

انسان مؤمن از طریق خود شناسی به کرامت نفس و عظمت این خلقت بزرگ الهی و اهمیت روح آدمی که پرتویی از انوار الهی است پی می برد، و درک می کند که این گوهر گرانبها را نباید به

^۱ - سوره علق، آیه ۱۴

^۲ - محمد مهدی ری شهری، میزان الحکمه، دار الحدیث، قم، ۱۳۸۴، ج ۴، ص ۱۸۳۷

دشمن و بهای ناچیز فروخت و به آسانی از دست داد. تنها کسانی خود را به گناهان آلوده می کنند و گوهر پاک و روح انسانی را به فساد و نابودی می کشانند که از عظمت آن بی خبرند.^۱

۳- کوتاه کردن آرزوها:

داشتن آرزوهای پی در پی و دراز عمر عزیز انسان را بر باد فنا می دهد، و علاوه بر آن آسایش خاطر را از او سلب می کند؛ خصوصاً آن دسته از آرزوها که وصول به آن ممکن نیست و خصوصاً آرزوهایی که وجه شرعی نیز نداشته باشد که خود مشوق شخص برای افتادن به دام گناه خواهند بود^۲ امام سجاد !می فرماید:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، وَاكْفِنَا طُولَ الْأَمَلِ وَاقْصِرْهُ عَنَّا بِصِدْقِ الْعَمَلِ حَتَّى لَا نُؤَمِّلَ اسْتِثْمَامَ سَاعَةٍ بَعْدَ سَاعَةٍ، وَ لَا اسْتِيفَاءَ يَوْمٍ بَعْدَ يَوْمٍ، وَ لَا اتِّصَالَ نَفْسٍ بِنَفْسٍ، وَ لَا لِحُوقِ قَدَمٍ بِقَدَمٍ»

خدایا بر محمد و خاندانش درود فرست و ما را از آرزوی دور و دراز نکه دار، و چنان کن که با راست کاری دست ما از آرزوها درازمان کوتاه شود، تا ما را امید آن نباشد که ساعتی را پس از ساعتی به پایان بریم و روزی را پس از روزی به سر آوریم و نفسی را به نفسی پیوند زنیم و از پس یک گام ، گام دیگری بر داریم.^۳

۴- دوری از گناهکاران:

در علم پزشکی این واقعیت مورد قبول همه پزشکان قرار گرفته که برای حفظ سلامتی و بهداشت علاوه بر این که از میکروب بیماریها باید اجتناب کرد، از بیماران خطرناک نیز باید فاصله گرفت؛ زیرا در اثر کمترین برخورد و تماس ممکن است عامل بیماری از بیمار به شخص سالم سرایت نماید، ائمه معصومین نیز چنین مراقبت هایی را در مسائل اخلاقی توصیه کرده و مسلمین را هم از گناه و هم از اختلاط با گناهکاران نهی کرده اند.^۴

امام سجاد !در این باره می فرماید :

«إِيَّاكُمْ وَصُحْبَتَهُ الْعَاصِينَ»^۵ بپرهیز از همنشینی با گناهکاران

^۱ - محمد کرد بچه، گناه و هبوط از انسانیت، وحید نگار، مشهد، ۱۳۸۳، ص ۱۴۶

^۲ - محسن بنشاسته، توبه تولدی دیگر، شاکر، قم، ۱۳۸۱، ص ۹۱

^۳ - محمد مهدی رضایی، صحیفه سجادیه، نشر معارف، قم، ۱۳۹۰، دعای ۴۰ فراز ۱

^۴ - محمود اکبری، جوان و ندامت، فتیان، قم، ۱۳۹۰، ص ۳۹

^۵ - محمد بن یعقوب کلینی، اصول کافی، اسوه، تهران، ۱۳۸۶، ج ۸، ص ۱۶

حال اگر فردی دچار گناهی شد باید در صدد رفع آن برآید و آن عواملی که باعث ایجاد زمینه ای برای انجام گناه او شده است را درمان کند. مثلاً اگر حسد و کینه ورزی باعث گناه او شده است باید آن را به این شکل درمان کند؛

درمان علمی حسد:

علاج این مرض این است که حسود بداند حسد خسران دنیا و عقبی را برایش به ارمغان می آورد.^۱ و همچنین با تفکر در آیات و روایاتی که در رابطه با مذمت پیروی از حسد می باشد می تواند ریشه حسد را که ریشه هر گناهی است را از دل بیرون کند و آزاد گردد.^۲

درمان عملی حسد:

۱- توجه به عواقب سوء حسد و سرانجام بد کسانی که دچار حسد بوده اند.

۲- توجه به افراد محروم تر از خود تا قدر داشته ها را بدانند و نسبت به برخورداری از حسد نورزد.^۳ و ...

اگر زمینه گناه شخصی دنیا دوستی می باشد باید بداند که برای قطع ریشه های گناه راهی جز این نیست که حب و عشق دنیا را از دل بیرون کنیم؛ و باید به دنیا همچون وسیله ای، پلی و یا همچون مزرعه ای بنگریم. اما چگونه می توان حب دنیا را از دل بیرون کرد؟ از جمله اموری که می تواند بالاترین کمک را به سالکان راه در این مسیر کند ملاحظه ی عاقبت کار دنیا پرستان است، که با آن همه قدرت و امکانات مالی سرانجام چه کردند؟ و چه اندازه با خود بردند.^۴

و امام زین العابدین !در رابطه با دنیا پرستی می فرمایند:

«وَمَا مِنْ عَمَلٍ بَعْدَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ مَعْرِفَةِ رَسُولِهِ أَفْضَلُ مِنْ بُغْضِ الدُّنْيَا»^۱

بعد از این که شخص زمینه های انجام گناه را از خود دور کرد باید از گناهی که مرتکب آن شده است توبه کند توبه در لغت به معنای عودت و برگشت می باشد؛ و در اصطلاح شرع مقدس اسلام عبارت است از برگشت عبد عاصی از معاصی و شرور و رذائل نفسانی به سوی خیر و فضائل انسانی که

^۱ - رک: علی احمدی، جرائم و گناهان ریشه ای، نور السجاد، قم، ۱۳۸۸، ص ۱۱۳

^۲ - سید عبدالحسین دستغیب، گناهان کبیره، کانون تربیتی شیراز، بی تا، ج ۲، ص ۳۴۴

^۳ - جواد محدثی، درسنامه اخلاق، المصطفی، قم، ۱۳۹۰، ص ۳۳

^۴ - رک. علی محمد حیدری نراقی، گنجهای بهشتی، انتشارات مهدی نراقی، قم، ۱۳۸۶، ص ۷۳

^۵ - محمد بن یعقوب کلینی، ج ۵، ح ۸، ص ۲۳۵

این معنی به دنبال خود ندامت را به همراه دارد.^۱ و همچنین توبه به معنای تلاطم درونی و پشیمان شدن از ارتکاب به گناه است.^۲ امام سجاد !می فرمایند:

«إِنَّمَا التَّوْبَةُ الْعَمَلُ وَالرُّجُوعُ عَنِ الْأَمْرِ وَ لَيْسَتِ التَّوْبَةُ بِالْكَلَامِ»^۳

توبه به معنای کار شایسته و بازگشت از انحراف است نه لقلقه ی زبان.

و این یکی از الطاف و عنایت بزرگ پروردگار عالم در حق بندگان خود است که برای آنان باب توبه قرار داده و راه بازگشت را گشوده است. اگر این باب بسته بود و چنین مقدر می گردید که هرکس با گناهی که مرتکب می شود مشمول عقوبت و کیفر الهی می گردد چه کسی غیر از معصومین از کیفر الهی و خشم خداوندی مصون می ماند؟ توبه نهایت لطف و عطوفت پروردگار و نشانه ی رحمت واسعه خداوند است در حق بندگان گناهکار خویش.^۴ امام سجاد !می فرمایند:

«سُبْحَانَكَ لَا أَيْسُ مِنْكَ وَ قَدْ فَتَحْتَ لِي بَابَ التَّوْبَةِ إِلَيْكَ، بَلْ أَقُولُ مَقَالَ الْعَبْدِ الدَّلِيلِ الظَّالِمِ لِنَفْسِهِ الْمُسْتَخِفِّ بِحُرْمَةِ رَبِّهِ»^۵

ای خداوند پاک، از تو نا امید نخواهم شد، زیرا در بازگشت به سوی خود را به رویم گشوده ای. پس به درگاهت می نالم، چونان بنده ای ذلیل که بر خود ستم کرده و حرمت پروردگار خود را شکسته است.

شکی نیست که از نظر عقل بر انسان واجب است خود را از امراضی که حیات جسم او را به خطر می اندازد حفظ کند؛ بنابراین دوری از مرض گناهان و خطاها و اشتباهات مهلک که حیات ابدی را تهدید می کنند به طریق اولی واجب است.^۶ و این وجوب توبه نسبت به همه ی اشخاص در تمام حالات عمومیت دارد. به طوری که می توان گفت این حکم از احدی برداشته نشده است، زیرا قرآن در یک خطاب عمومی می فرماید: «ای مؤمنین همگی با هم به درگاه خدا توبه کنید»^۷

وامام سجاد !نیز در این باره می فرمایند:

«وَ قَدْ قُلْتُ يَا إِلَهِي، فِي مُحْكَمِ كِتَابِكَ إِنَّكَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِكَ، وَ تَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَ

^۱ - رضوانعلی مسیبی، بازگشت به خویشتن، جامعه القرآن الکریم، قم، ۱۳۸۰، ص ۱۹

^۲ - حسین مظاهری، جهاد با نفس، آزادی، قم، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۳۸

^۳ - محسن قرائتی، گناه شناسی، درسهایی از قرآن، تهران، ۱۳۹۱، ص ۳۰۵

^۴ - علی اکبر صمدی، آثار گناه در زندگی و راه جبران، مسجد مقدس جمکران، قم، ۱۳۸۹، ص ۲۷۳

^۵ - صحیفه سجادیه، دعای ۷/۱۲

^۶ - سید عبد الله شبر، اخلاق، ترجمه محمد رضا جباران، هجرت، قم، ۱۳۸۱، ص ۳۳۳

^۷ - توبوا الی الله جمیعاً (نور/۳۱)

تُحِبُّ التَّوَّابِينَ، فَأَقْبَلْ تَوْبَتِي كَمَا وَعَدْتَ، وَاعْفُ عَن سَيِّئَاتِي كَمَا ضَمَنْتَ، وَ أَوْجِبْ لِي مَحَبَّتَكَ كَمَا شَرَطْتَ^۱».

ای معبود من ، تو خود در کتاب استوارت فرموده ای که توبه ی بندگان را می پذیری و بدی هایشان را می آمرزی و آنان را که از گناه به سوی تو باز می گردند دوست می داری. پس آن گونه که وعده فرموده ای ، بازگشت مرا پذیرا شو و چنان که بر عهده گرفته ای از بدی های من در گذر و آن سان که شرط کرده ای محبت خود را بر من لازم گر دان.

توبه موجب خشنودی خداوند می گردد و شیطان را خشمگین می سازد و توبه کننده را محبوب خدا می سازد البته به شرطی که حقیقتاً تحول و انقلاب درونی در انسان به وجود آید و تائب با پشیمانی جدی از گذشته، مصمم باشد که در آینده از خط بندگی و اطاعت خارج نگردد و اگر حق خداوند یا مردم را تلف کرده جبران نماید و چنین توبه ای دارای شرایطی می باشد که عبارتند از:

۱- ندامت و پشیمانی حقیقی^۲- عزم بر ترک تکرار گناه^۳- ادای حق الناس^۴- انجام فرائض فوت شده^۵- تلاش کنی تا گوشتی را که از حرام بر تن تو روییده، به وسیله ی غم و اندوه بگدازی، به طوری که پوست به استخوان چسبیده و بین آنها گوشت تازه بروید.^۶- انجام طاعت و بندگی:رنج عبادت و بندگی را به تن بپشانی، چنان که شیرینی معصیت را به آن چشاندی ای^۲.

توبه نیز مراتبی دارد و توبه کنندگان به چند گروه تقسیم می شوند و علت آن هم مشخص است. زیرا تا انسان حیات دارد و زندگی و حرکت در زندگی او مخلوطی از انواع کشش ها و انگیزه ها و جاذبه ها و دافعه ها است و همیشه با نفس درجهت حق و باطل کشمکش دارد و خود را سالم از بین این همه جنگ و گریزها به مقصد رساندن باعث کمال نفس است و هرگاه انسان به طرف باطل متمایل شده دوباره برگشتن آن توبه است و ا نسان ها در این مسیر صعود و نزول به چهار دسته تقسیم می شوند که عبارت است از^۳:

۱- این که عاصی و گناهکار از معاصی خود نادم شود و عزم راسخ بر ترک کل معاصی را داشته باشد تا خود را متخلق به صفات حمیده و فضائل انسانی کند و این مرحله همان است که از آن تعبیر به نفس مطمئن می شود که خداوند درباره ی بهترین بندگان خود آن را می فرماید و این مرتبه ی اعلی و کامله توبه است^۳.

^۱ - صحیفه سجاده، دعای ۱۵/۳۱

^۲ - احمد رضوان فر، فرهنگ اخلاق ، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، قم، ۱۳۸۷، ص ۵۰۶

^۳ - محمد رحیم نوروزی، مبانی اخلاق، خورشید باران، تهران، ۱۳۸۳، ص ۲۸۵

^۴ - رضوانعلی مسیبی، بازگشت به خویشتن، جا معة القرآن الکریم، قم، ۱۳۸۰، ص ۹۳

۲- کسی که از گناهان کبیره و اعمال زشت توبه می کند و اصول طاعت را به جا می آورد، اما از همه گناهان خالی و بر کنار نیست و گاهی از روی غفلت و سهو و لغزش نه به صورت عمدگناهی از او سر می زند ولی بلا فاصله پشیمان شده و خود را سرزنش می کند و تأسف می خورد و تجدید عزم می کند که دیگر به سمت گناه نرود؛ چنین شخصی صاحب نفس لواحه است که خیر او بر شرش غالب است.^۴

۳- این که شخص توبه می کند و مدتی بر حال استقامت به سر می برد، سپس شهوات بر او غالب می گردد و به بعضی گناهان آلوده می شود و حصار توبه را می شکنند در عین حال به انجام طاعت مواظبت می نماید واز بسیاری گناهان دیگر می پرهیزد. خلاصه این که نفس اماره او را بر انجام گناهانی واداشته و با خود چنین می اندیشد که از این گناهان توبه می کند؛چنین کسی نیز امید نجات دارد و زمینه ی پذیرش توبه هم در او این دسته از توبه کنندگان نفسشان، نفس مسؤلّه است که گناه را در نظر انسان بسیار عادی و توبه را هم بسیار آسان نشان می دهد تا بدون دغدغه و اضطراب به ارتکاب گناه و تأخیر توبه ادامه دهد.^۱

۴- گروهی که توبه می کنند و مدتی هم استقامت می ورزند، ولی یکباره به ارتکاب گناهان بر می گردند و بدون این که خیال توبه داشته باشند یا از کار خود متأسف باشند با غفلت کامل به پیروی از شهوات ادامه می دهند. این حال، بدترین حال توبه کنندگان است.^۲

خداوند نظام هستی را بر پایه ی تأثیر و تأثر و علل و اسباب فرار داده است؛ همچنان که برخی غذاها و نوشیدنی ها برای بدن و سلامتی زیان بار است و برخی مداواها و پرهیزها سلامتی و بهبود جسمی به دنبال دارد، برخی رفتارها و اعمال هم اثرات مخرب بر روح و روان و شخصیت و اخلاق و زندگی فردی و اجتماعی چوب یک سری از علل و اسباب دچار تغییر می شود. گناه و توبه نیز از این قبیل است؛ گناه دل را تیره و تار بر جای می گذارد، اعمالی هم هست که نقش اصلاحی و بهسازی دارد. روح و روان و اخلاق هم در چهارمی کند و پرونده عمل را سیاه و انسان را بدبخت و جهنمی می سازد. و همچنین باعث زوال برکات و... می شود. توبه نیز آثاری دارد که در این جا به بعضی از آنها اشاره می کنیم:

۱- تبدیل گناهان به حسنات ۲- توبه زندگی را گوارا می کند ۳- توبه موجب لذت بردن از حیات طیب

^۴ - محمد رحیم نوروزی، ص ۲۸۶

^۱ - مرضیه محمد زاده، حقیقت توبه، دفاع، تهران، ۱۳۸۱، ص ۷۰

^۲ - سید عبدالله شبر، ص ۳۵۲

است.^۱ ۴- مورد عنایت و محبت پروردگار قرار می گیرد:

امام در مناجات های شبانه خود با پرورگار می فرمایند:

«الهی: اَوْجِدْنِي بَرْدَ عَفْوِكَ، وَ حَلَاوَةَ رَحْمَتِكَ وَ رَوْحَكَ وَ رِيحَانِكَ، وَ جَنَّةَ نَعِيمِكَ، وَ اَذِقْنِي طَعْمَ الْفَرَاغِ لِمَا تُحِبُّ بِسَعَةِ مَن سَعَتِكَ، وَ الاجْتِهَادِ فِي مَا يُزِيلُ لَدَيْكَ وَ عِنْدَكَ، وَ اَتَحْفَنِي بِتُحْفَةٍ مِنْ تُحَفَاتِكَ»^۲.

الهی لذت بخششت را، شیرینی رحمتت را، آسودگی و رزق و روزی ات را، و بهشت پر نعمتت را به من ارزانی کن ، وبا بی نیازی خود طعم آسوده خیالی و مشغول شدن به آن چه را تو دوست می داری، و طعم کوشش در آن چه موجب تقرب به درگاه توست به من بچشان، و تحفه ای از تحفه های خود را بر من بفرست.

نتیجه گیری:

^۱ - رضوانعلی مسیبی، ص ۲۰۲

^۲ - صحیفه سجادیه، دعای ۱۲۵/۴۷

با توجه به سخنان امام سجاد !نتیجه می گیریم که گناه به معنای خطا و نافرمانی می باشد و موجودی به نام شیطان وجود دارد و تا زمانی که انسان را به گمراهی نکشاند از او دست بر نمی دارد و برای این کار از راههای مختلفی مانند زیبا جلوه دادن گناه و آرزوهای دور و دراز و ... بهره می گیرد و باعث دور شدن انسان از مسیر حق می شود. اما خداوند متعال آمرزنده و مهربان است و راهی را برای بازگشت انسان ها به سوی خود گشوده و آن را توبه نامیده است که البته توبه دارای آثار و برکات مادی و معنوی بسیاری از جمله مورد محبت خداوند قرار گرفتن ، زندگی گوارا و... می باشد.

منابع:

قرآن کریم

*صحیفه سجاده، ترجمه محمد مهدی رضایی، نشر معارف، قم، ۱۳۹۰

۱- احمدی، علی، جرائم و گناهان ریشه ای، انتشارات نور السجاد، قم، ۱۳۸۸

۲- اکبری، محمود، جوان و ندامت، انتشارات فتیان، قم، ۱۳۹۰

۳- انصاریان، حسین، تفسیر و شرح صحیفه سجاده، انتشارات دارالعرفان، قم، ۱۳۸۶

۳- باقریان، احمد، آشنایی با صحیفه سجاده، انتشارات زائر، قم، ۱۳۸۲

۴- بنشاسته، محسن، توبه تولدی دیگر، انتشارات شاکر، قم، ۱۳۸۱

۵- حکیم، سید منذر با همکاری وسام بغدادی، پیشوایان هدایت، مترجم کاظم حاتمی طبری،

انتشارات مجمع جهانی اهل بیت، قم، ۱۳۸۵

۶- حیدری نراقی، علی محمد، اخلاق نراقی، انتشارات مهدی نراقی، قم، ۱۳۹۰

۷- خرازی، محسن، زندگی نامه ۱۴ معصوم، انتشارات مسجد مقدس جمکران، قم، ۱۳۸۶

۸- دستغیب، سید عبد الحسین، گناهان کبیره، تنظیم سید محمد هاشم دستغیب، کانون تربیتی شیراز، بی تا

۹- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ترجمه مفردات الفاظ قرآن، ترجمه حسین خداپرست، انتشارات نوید اسلام، قم، ۱۳۸۷

۱۰- رضوان فراحمد، فرهنگ اخلاق، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، قم، ۱۳۸۷

۱۱- ری شهری، محمد مهدی، میزان الحکمه، دارالحدیث، قم، ۱۳۸۴

۱۲- شبر، سید عبد الله، اخلاق، ترجمه محمد رضا جباران، انتشارات هجرت، قم، ۱۳۸۱

۱۳- طهرانی، آقا بزرگ، الذریعه الی تصانیف الشیعه، بیروت، بی تا

۱۴- قرائتی، محسن، گناه شناسی، درس هایی از قرآن، تهران، ۱۳۹۱

۱۵- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه محمد باقر کمره ای، اسوه، تهران، ۱۳۸۶

- ۱۶ - کرد بچه، محمد، گناه و هبوط از انسانیت، وحید نگار، مشهد، ۱۳۸۳
- ۱۷ - گروه اخلاق و عرفان، گناه و توبه، چاپ و نظارت نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹
- ۱۸ - مجد فقیهی، محمد علی، آشنایی با صحیفه سجادیه، مرکز جهانی علوم اسلامی، قم، ۱۳۸۵
- ۱۹ - محدثی، جواد، درسنامه اخلاق، نشر المصطفی، قم، ۱۳۹۰
- ۲۰ - محمدی گیلانی، محمد، درسهای اخلاقی ۶، به کوشش جعفر سعیدی، سایه، تهران، ۱۳۸۵
- ۲۱ - محمد زاده، مرضیه، حقیقت توبه، دفاع، تهران، ۱۳۸۱
- ۲۲ - مرکز فعالیت ها و پژوهش های قرآنی و عترت دانشگاه آزاد اسلامی، شرح زندگانی امام زین العابدین علی بن الحسین، چاپ دانشگاه آزاد اسلامی، بی تا
- ۲۳ - مسیبی، رضوانعلی، بازگشت به خویشتن، جا معة القرآن الکریم، قم، ۱۳۸۰
- ۲۴ - مکارم شیرازی، ناصر، مشکلات هدایت، تدوین مسعود مکارم و محمدرضا حامدی، امام علی بن ابیطالب، قم، ۱۳۸۷
- ۲۵ - نوروزی، محمد رحیم، مبانی اخلاق، خورشید باران، تهران، ۱۳۸۳